

מתוך: יאיר צבן

דברים בטקס הענקת אות חסיד אומות העולם לאב אלכסנדר גלסברג, 12 בינואר 2004

ספטמבר 1947: הימים ימי ההיערכות לקראת ההצבעה הגורלית באו"ם על הצעת החלוקה, לפיה תקומנה בארץ ישראל המערבית שתי מדינות... כדי שההחלטה תתקבל היינו זקוקים כזכור לתמיכת רוב של שני שלישים מחברות האו"ם... והנה אומר לו (למשה סנה) משה שרתוק: יש סיכוי סביר להשיג רוב של שני שלישים. עתה הכל תלוי בארצות אמריקה הלטינית... רבות מהן נוטות לתמוך בנו, אך הן חוששות מהוואתיקן. אתה, סנה, הייב להגיע לשיחה עם האפיפיור ולשכנע אותו שלא ישילו וטו ולא יפריעו.

משה סנה: ינחתה עלי במפתיע משימה כבדה ושאלתי את עצמי, כיצד, אני, משה בן שמעון.. מגיע עד הפופ, עד האפיפיור? ואז סנה קורא לגלסברג להיוועץ בו. לגלסברג יש, כרגיל, עצה טובה: הנונציוס של הוואתיקן, נציגו של האפיפיור, בפאריס. הוא אישיות הומניסטית דגולה, הארכיהגמון אנגלו רונקאלי, כבר סייע בהצלת יהודים כאשר שימש כנציג הוואתיקן בטורקיה בשנות המלחמה. הוא איש שיוכל לפלס לנו דרך. סנה נפגש עם רונקאלי (לימים האפיפיור הנאור יוחנן ה-23), הפגישה עברה באווירה חמה ואוהדת. לסנה הייתה תחושה שנוצרה כימיה בינו לבין רונקאלי. שהבטיח להשתדל. כעבור ימים ספורים נקרא סנה לרונקאלי והוא מתבשר שסודרה לו פגישה בוואתיקן שנועד להתקיים ב-3 באוקטובר 1947 (בסוכות תשי"ז). סנה וגלסברג נוסעים לרומא. רונקאלי מקדים גם הוא את נסיעתו לוואתיקן כדי להיות נוכח במקום, אולי תתבקש עזרתו. ב-3 באוקטובר אכן נפגש סנה עם מספר שניים בוואתיקן, הקרדינל דומיניקו טרדיני, הממונה על ענייני החוץ של הוואתיקן... לימים התברר שאכן הוואתיקן לא מנע מארצות אמריקה הלטינית... לתמוך בהקמת המדינה היהודית

גלסברג סיפר לי שכאשר נפגש סנה והוא-עצמו עם רונקאלי, דיווח רונקאלי על השיחה עם (החשמן) טרדיני, התבטא רונקאלי באורח בוטה למדי כנגד העובדה שהוואתיקן לא נקט עמדה חד-משמעית בזכות הקמת מדינה יהודית ורמז לכך שהאפיפיור פיוס ה-12 התמיץ הזדמנות לכפר על מהדליו בהצלת יהודים בתקופה הנאצית

דברים בטקס הענקת אות חסיד-אומות-העולם
לאב אלכסנדר גלסברג ולאחיו וילה-ויקטור גלסברג
(י"ד-ושם, יום שני, 12 בינואר 2004)

אני מבקש בפתח דברי להודות לוועדה לחסידי אומות העולם על החלטתה להכיר באלכסנדר גלסברג ובאחיו ויקטור כחסידי-אומות-העולם.

חברנו הטוב אריה-לובה אליאב היה אמור להשתתף אתנו במעמד המרגש הזה, אך נבצר ממנו. לובה, שהיה בעצמו אחד מפעילי ההעפלה הראשיים, ומפקד ספינות מעפילים, ביקש ממני לקרוא מכתב קצר ששיגר לטקס זה:

לסיפורים המופלאים על עלילותיו של גלסברג בתקופת המלחמה אני מבקש להוסיף דברים שאת עיקרם שמעתי מפיו של מורי ורבי משה סנה; להזכיר - לאלה שלא ידעו את משה - סנה כיהן בשנות הארבעים כראש המפקדה הארצית של ההגנה. אחרי שחמק מהמשטרה הבריטית והצליח להסתלק בחשאי הגיע לפריס, בה שהה גם דוד בן-גוריון. ב-1947 מכהן סנה כראש המחלקה המדינית של הסוכנות באירופה וכאחראי לפעולת ההעפלה והבריחה. בתוקף תפקידיו הוא מתוודע לכומר גלסברג ועד מהרה נרקמת בין השניים ידידות עמוקה.

בליון מוצבת אותה עת כפעילת העלייה הבלתי-ליגאלית, שרה ארקין, אז - חברת קיבוץ בית-הערבה שליד ים-המלח, כיום - שרה מלר, חברת קיבוץ כברי שבגליל. שרה עבדה בשיתוף-פעולה הדוק עם גלסברג, היא מספרת, שלא היה מקרה בו פנתה לגלסברג לסייע ולא ענתה.

שרה רצתה מאוד להגיע לטקס, אך הדבר נבצר ממנה מפאת מצב בריאותה והיא מיוצגת כאן על-ידי שני נכדיה - יערה ועמיחי. שרה וגלסברג נמנים עם אלה ששווקדים על הכנת המסמכים המזווייפים הדרושים ל-4,500 המעפילים הבלתי-לגאליים ש"מבצע" "אקסודוס". סנה עוקב מקרוב אחרי ההכנות. הוא גם שהעניק לספינה את שמה - "אקסודוס" - יציאת אירופה תש"ז.

גלסברג מנצל את קשריו בצמרת המימשל החדש שקם לאחר המלחמה, בה השתלבו כמה מידידיו מתקופת המחתרת האנטי-נאצית, בייחוד במשרד-הפנים הצרפתי. 4,500 פליטים יהודים היו צריכים לזרום לצרפת מפינות שונות באירופה ההרוסה כדי להגיע לבסוף לאזור מרסיי. הם היו אמורים להגיע במקביל ברכבות שונות. ד"ר לוסין לזר, הנמצא אתנו כאן, מתאר בספרו על גלסברג, כיצד הוסדרה בעיית היוזות. גלסברג הסדיר עם מורים פאג'ס, מבכירי משרד הפנים, שרשיונות המעבר יינתנו באופן יוצא מן הכלל בהוראה טלפונית ממשרד הפנים לגבי כל רכבת שתגיע לגבול. הוא עצמו קיבל חדר צדדי במשרד-הפנים עם מרכזת טלפונים והעניק את רשיונות הכניסה בלי שפקידי המשרד ידעו מה מתרחש מתחת לאפס. אלפי המעפילים מגיעים למחנות שהוכנו על-ידי המוסד, לשכנם לימים ספורים כדי להכניסם להפלגה ולהצמיד לכל אחד מהם תעודת-מסע מתאימה לקולומביה.

ב-11 ביולי (1947) הפליגה "אקסודוס" לארץ מנמל סט, הגיעה למרחק של כמה עשרות ק"מ מחוף ארצנו, ואז, בלב ים, הותקה על-ידי שש משחתות-קרב בריטיות; לאחר קרב קשה בו נהרגו שלושה מעפילים ועשרות רבות נפצעו, השתלטו הבריטים על "אקסודוס" והעבירו את המעפילים לאניות-הגירוש שהחזירו אותם לצרפת, לנמל פורט-דה-בוק, ומשם - בציניות אכזרית - לנמל המבורג. בעת העגינה בפורט-דה-בוק מצליח גלסברג לעלות לאניות-הגירוש יחד עם נציג הממשלה הצרפתית, כדי למסור למעפילים את החלטתה, לפיה היא לא מתכוונת להוריד בכוח את המעפילים מהאוניות, אבל היא מבטיחה לעולים שיתקבלו בצרפת בברכה אם ירדו אליה מרצונם החופשי, כארץ מקלט. גלסברג עולה כדי לקרוא את ההודעה הצרפתית באוזני העולים בידיש ומנצל את שהותו כדי לעודדם. לפני הגירוש להמבורג מגיע סנה בסירה מצוידת ברמקולים, בחסות החשיכה, ומשדר לעולים דברי חיזוק ועידוד, אף הוא בידיש, והוא קורא אליהם לא לרדת מהספינות - "מיר זיינען עוילים, נישט קאין יורדים" ("אנחנו הננו עוילים, אנחנו איננו יורדים") ומבטיח - "העם היהודי לא ישקוט עד אם עליכם כולכם לארץ-ישראל".

וסיפור שני - שאפשר להכתירו כבותרת "תרומתו של גלסברג להחלטה על הקמת המדינה".

באחד מימי ספטמבר 1947 יושב סנה במשרדו בפריס. לפתע מגיעה שיחה טלפונית דחופה ממשו שרתוק, לימים משה שרת, מי שכינה אז כראש המחלקה המדינית של הסוכנות, ולימים היה שר החוץ של ישראל ולתקופה מסוימת, אף ראש ממשלתה. שרתוק טילפן לסנה מלייק-סאכסס, עיר קטנה ליד ניו-יורק בה פעלו אותה עת משרדי האומות המאוחדות עד שעברו לניו-יורק עצמה.

הימים ימי ההיערכות לקראת ההצבעה הגורלית באו"ם על הצעת החלוקה, לפיה תקומנה בארץ-ישראל המערבית שתי מדינות - מדינה יהודית ומדינה ערבית. כדי שההחלטה תתקבל היינו זקוקים, כזכור, לתמיכת רוב של שני שלישים מחברות האו"ם. סנה פועל במערב-אירופה ובמזרח-אירופה לגייס תמיכה בהקמתה של המדינה. והנה, אומר לו משה שרתוק: "יש סיכוי סביר להשיג רוב של שני-שלישים. עתה הכל תלוי בארצות אמריקה הלטינית. תודות לעבודת נציגינו רבות מהן נוטות לתמוך בנו, אך הן חוששות מהוותיקן. אתה, סנה, חייב להגיע לשיחה עם האפיפיור ולשכנע אותו שלא יטילו וטו ולא יפריעו."

כאשר סנה סיפר לי על כך הוא אמר לי: נחתה עלי במפתיע משימה כבדה ושאלתי את עצמי (וכאן הוא עבר ליידיש) - "כיצד, אני, משה בן שמעון קליינבוים מהעירייה ראדזין מגיע עד הפופ, עד האפיפיור?". ואז סנה קורא לגלסברג להיוועץ בו. לגלסברג יש, כרגיל, עצה טובה: "הנוצנים של הוותיקן, נציגו של האפיפיור, בפריס הוא אישיות הומניסטית גדולה, הארכיגמון אנג'לו רונקלי, כבר סייע בהצלת יהודים כאשר שימש כנציג הוותיקן בטורקיה בראשית המלחמה. הוא איש שיוכל לפלס לנו דרך". סנה נפגש עם רונקלי (לימים האפיפיור הנאור יוחנן ה-23). הפגישה עברה באווירה חמה ואוהדת. לסנה הייתה תחושה שנוצרה כימיה בינו לבין רונקלי, שהבטיח להשתדל. כעבור ימים ספורים קרא סנה לרונקלי והוא מתבשר שסודרה לו פגישה בוותיקן שנועדה להתקיים ב-3 באוקטובר 1947 (בסוכות תש"ז). סנה וגלסברג נוסעים לרומא. רונקלי מקדים גם הוא את נסיעתו לוותיקן כדי להיות נוכח במקום, אולי תתבקש עזרתו. ב-3 באוקטובר אכן נפגש סנה עם מספר שניים בוותיקן, הקרדינל דומניקו טרדיני, הממונה על ענייני החוץ של הוותיקן.

סנה לא קיבל מטרדיני שום הבטחה ולמרות תחושתו שדבריו השפיעו על האיש לא היה יכול להיות בטוח שמשמיתו הושלמה. לימים התברר שאכן הוותיקן לא מנע מארצות אמריקה הלטינית לתמוך בהקמת המדינה היהודית.

לאחר מותו של סנה נסעתי לפריס לגבות עדות מפיו של גלסברג. כשפגשתי עוד לא ידעתי את כל עלילותיו. הייתה לו אישיות מרשימה. ישבנו בקבינט שלו בבניין קנסייתי בפריס. הוא כהרגלו לבש גלימה שחורה וצלב גדול על חזהו ועל עיניו משקפיים שעדשתיהם עבות ביותר, אות וסימן לאיבוד כוח הראייה. שיחתנו, בה השתתפה גם רעייתי, שולה, התנהלה תחילה בליאות מסוימת בצרפתית בעזרת מתורגמנית, עד שלפתע נשמע קולו של גלסברג, שרצה להאיץ את השיחה, אומר: "אעפשער לאזמיר רעדן מאמע לאשען?" ("אולי נדבר בשפת-אמנו?").

גלסברג סיפר לי שכאשר נפגשו סנה והוא-עצמו עם רונקלי וסנה דיווח לרונקלי על השיחה עם טרדיני, התבטא רונקלי באורח בוטה למדי: כנגד העובדה שהוותיקן לא נקט עמדה חד-משמעית בזכות הקמת מדינה יהודית ורמז לכך שהאפיפיור פיוס ה-12 החמיץ הזדמנות לכפר על מחדליו בהצלת יהודים בתקופה הנאצית.

בראשית '48' באו נציגי ההגנה לגלסברג ואמרו: עשית כה רבות להצלת יהודים בתקופת המלחמה ופעלת גדולות ונצורות בסיוע להעפלה לאחר המלחמה ואנו רוצים להודות לך כל-כך. אמור, כיצד נוכל לבטא את הכרת-תודתנו. גלסברג נרגש, השיב ובפיו שתי בקשות: אני מבקש לעלות על חורבות אחי היהודים בוורשה ואם-אפשר, להגיע לארץ ולבקר את שרה ארקין בבית-הערבה.

ההגנה מילאה את שתי בקשותיו. אחרי הביקור בוורשה ההרוסה הוא מגיע לארץ. לפי ד"ר לזר, גם את הביקור בפולין ניצל גלסברג כדי לעזור בגיוס לוחמים למלחמת העצמאות שלנו. כפי שגורמים מעדותו של לובה אליאב, כשהוא מגיע לארץ, מנצלים את יכולותיו המדהימות כדי ליצור קשר עם גורמים קתוליים בעיר העתיקה במגמה לסייע לרובע היהודי הנצור בעיר העתיקה. ואז מטיים אותו במטוס פייפר למינחת של חברת האשלב בקליה, בים-המלח, וגלסברג צועד לקיבוץ הסמוך לחפש את ידידתו, שרה ארקין. הפגישה נרגשת עד דמעות. הרב, מתכנסים חברי בית-הערבה, בחדר-האוכל המואפל, ולאורו הקלוש של הלוקס, הם מאזינים לסיפור חייו של גלסברג ובעיקר לרשמי ביקורו המזעזעים בפולין. היה זה ימים ספורים לפני שפינו את בית-הערבה, בגלל חוסר היכולת להגן על היישוב המבודד. חברי הקיבוץ, שחלקם

– ושרה בתוכם – הקימו את קיבוץ כברי שבגליל, לא ישכחו את המעמד הפלאי הזה, של כומר-מומר, הניצב לעיניהם בגלימתו השחורה וצלב על חזהו, ומספר בהתרגשות על סבלות בני עמנו בפולין.

בשובו מהביקור בארץ פרסם ביוני '48 חוברת קטנה, בה כתב בין היתר: "כנגד כוחות החושך מציעה ארץ-ישראל את הערכים האנושיים הטהורים ביותר בדמות אמנה חברתית חדשה. לאמנה זאת אנו מצדיעים עם הקמתה של המדינה היהודית החדשה". הלוואי ויכולנו להצדיע היום לאמנה החברתית אותה שיבח כל-כך חסיד אומות העולם אלכסנדר גלסברג.

כזה היה האיש המיוחד הזה. אם הייתי צריך להגדיר את משלח-ידו, הייתי כותב: "מציל נפשות". לא פעם ולא פעמיים. לא אחד ולא שניים. כמעט לאורך כל חייו עסק בעזרה לזולת ובהצלה. אבל במיוחד בשנים שבין 1938 ל- 1951 - שלוש-עשרה שנים - כמעט ללא הפוגה פעל להצלת נפשות, רבות מהן יהודיות, וברוב הפרשות – תוך סכנת חיים.

יו"ר יד-ושם, אבנר שלו, אמר קודם, כי אלכסנדר גלסברג הוא סמל לאדם ששומר בכל התנאים על הערכים המוסריים ביותר, גם כשזה מחייב אותו לשחות נגד הזרם העכור. ואני מוסיף: אלכסנדר גלסברג לימד אותנו, כי אנשים בעלי-מצפון חייבים לשחות נגד הזרם העכור, נגד כל הזרמים העכורים, כל אחד נגד הזרם העכור בארצו שלו.

חבל על דאבדין ואינן משתכחין.